

МАРИНА ПАВЛОВИЋ

ДЕВЕТ ДЕЦЕНИЈА ЗДАЊА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

Сажетак: Здање Српске академије наука и уметности у Улици Кнеза Михаила бр. 35 једно је од најрепрезентативнијих објеката у духу сецесије и француског декоративизма београдске архитектуре. Монументално здање највише научне институције у Србији изведено је по пројекту архитеката Андре Стевановића и Драгутина Ђорђевића, у периоду од 1912. до 1924. године. После Другог светског рата, грађевина је адаптирана по нацрту архитеката Григорија Самојлова и Ђорђа Смиљанића. Пројектом адаптације осмишљена је другачија концепција унутрашње организације објекта, која по својим просторним и волуметријским одликама у потпуности одговара обликовним и стилским карактеристикама здања, заправо много више него изворни пројекат. Поред расветљавања историјата изградње здања, циљ овог рада су анализа и компарација до данас сачуваних планова и пројеката, уз расветљавање стилских опредељења и стремљења током прве половине двадесетог века.

Кључне речи: Српска краљевска академија, Константин Јовановић, Андра Стевановић, Драгутин Ђорђевић, Григорије Самојлов, Ђорђе Смиљанић, академизам, сецесија, соцреализам

Abstract: The Serbian Academy of Sciences and Arts at 35 Knez Mihailova Street is one of the most representative buildings in the manner of Art Nouveau and French decorativism in Belgrade's architecture. The monumental edifice of the nation's highest scientific institution was built to a design by Andra Stevanović and Dragutin Đorđević in 1912–24. After the Second World War it was adapted to a design by Grigorije Samojlov and Đorđe Smiljanić which restructured the interior in such a way that its spatial and volumetric features in fact corresponded much better to the building's formal and stylistic features than the original design. In addition to shedding light on the history of the building, the paper offers a comparative analysis of the surviving plans and designs for the building and a look at the architectural trends and pursuits of the first half of the 20th century.

Keywords: Royal Serbian Academy, Konstantin Jovanović, Andra Stevanović, Dragutin Đorđević, Grigorije Samojlov, Đorđe Smiljanić, academism, Art Nouveau, socialist realism

Здање Српске академије наука и уметности (САНУ), већ скоро један век краси Улицу кнеза Михаила, унесећи дух француског декоративизма и сецесије у београдску архитектуру. Скице, предлози и пројекти за зграду највише научне институције стварани су од првих дана њеног оснивања 1886. године, међутим, Српска академија наука и уметности уселила се у своје здање тек 1952. године. Сваки сегмент у процесу пројектовања, изградње и коначног усељења институције трајао је дуго, те су се током тих седам деценија смењивала различита државна и друштвена уређења, а архитектонско стваралаштво у Србији прешло је огроман развојни пут. Од првог ангажмана архитекте Константина Јовановића 1900. године, преко усвајања пројекта ауторског тима Андре Стевановића и Драгутина Ђорђевића 1912. године, дуготрајне изградње (1913–1924) услед

избијања Првог светског рата и, коначно, последње адаптације по пројекту архитекте Григорија Самојлова – обликовао се данашњи објекат у Кнез Михаиловој улици бр. 35.¹

Први пројекти и разматрања

Настанак Академије везује се за прву половину деветнаестог века, односно за оснивање Друштва српске словесности 1841. године, које је, поред Лицеја, представљало највишу научну институцију у Србији и чији је основни циљ било унапређење српског језика и ширење просвећености.² С временом су се задаци Друштва проширивали тако да је оно прерасло у неки вид националне академије³, с тежиштем на изучавању сопствене земље и народа, његових обичаја, историје и културне баштине. Међу члановима Друштва убрзо

Сл. 1. Зграда Српске краљевске академије између два свейска рајна (Музеј зграда Београда, Ур 1721)

долази до размимоилажења у перцепцији задатака и функције тако да се формирају две идеологије. Једна је заступала искључиво научни карактер, док се друга залагала за бављење примењеном науком и просветитељским радом, као и критиком државне власти, што је довело до укидања Друштва 1864. године и оснивања новог.⁴ Ново Српско учено друштво ослањало се на темеље постављене током деловања Друштва српске словесности, али је умногоме проширило своје активности. Раскол који је постојао у претходном удружењу није био разрешен већ је само био привремено потиснут. Тек са оснивањем Краљевско-српске академије, 1. новембра 1886. године, законодавним актом краља Милана, остварено је све што је било планирано и припремано радом Српског ученог друштва.⁵ Академија је по *Основном закону Краљевско-српске академије* имала задатак да обрађује и унапређује науку, да се бави научноистраживачким радом, да потпомаже развој уметности и просвете. Делила се у *четири реда*: природне науке, филозофске, друштвене и Академију уметности. Законом је посебно наглашено да се неће бавити популарисањем разних научних дисциплина и њиховом

практичном примени. Академији је дат шири југословенски карактер и уједно су под њен патронат стављена не само разна просветна друштва већ и Народна библиотека и *Музеј Српске земље*. Краљевим указом из 1887. године проглашени су први академици, њих шеснаест и измењен је назив у Српска краљевска академија (СКА).⁶ На основу истог акта Академији је уступљено земљиште које је *кнез Михаило Обреновић III њоклонио на просвешћене цели*.⁷ Парцела која је припала Академији налазила се на репрезентативној локацији дуж Кнез Михаилове улице, оивичена улицама Вука Караџића и Ђуре Јакшића.

Одмах по оснивању, Академија је разматрала подизање зграде на свом плацу у којој би биле смештене још две важне институције – Музеј српске земље и Народна библиотека. С обзиром на то да сем плаца није имала других финансијских средстава, разматрана је изградња привремене приземне зграде док се не стекну услови за подизање репрезентативног објекта. Већ 1887. године, Академији је Министарство просвете и црквених дела поверило да састави нацрт за зграду у којој би биле све три институције, тако да је у договору

с Народном библиотеком и Музејем српске земље⁸ одлучено да се распише конкурс за пројекат зграде и уједно да се одложи подизање привременог објекта.⁹ Услове конкурса је требало да састави академик архитекта Михаило Валтровић, до чега није дошло услед његове болести.¹⁰ Наредне године обележене су неслагањем три институције око подизања здања и покушајима Академије да подигне макар привремени објекат.¹¹ Услед непостојања финансијских средстава није се стигло даље од одлука, тако да је у наредним годинама СКА разматрала разне начине формирања фондова и стицања финансијских средстава, уз одлуку да се на плацу у Кнез Михаиловој не подижу дућани.¹²

Значајну годину представља 1896, када је краљевим указом формиран заједнички фонд СКА, Народне библиотеке и Музеја Српске земље.¹³ С почетним капиталом од 250.000 динара и сопственим плацем, Академија је могла конкретније да приступи решавању изградње зграде, тако да је 1900. године за израду идејног пројекта ангажован архитекта Константин Јовановић.¹⁴ Заступајући становиште нормативног академизма Константин Јовановић¹⁵ је током последњих деценија деветнаестог века унео рафинирани стил Беча у београдску архитектуру. Изведеним објектима и пројектима најзначајнијих здања афирмисан је као један од носилаца архитектуре академизма у Београду, што га је препоручило као најбољи избор за пројектанта. Исте године, Јовановић је презентовао скоро готов пројекат Јовану Мишковићу, председнику СКА, и Љубомиру Стојановићу, привременом секретару и члану председништва, који су били изузетно задовољни, јер је пројектант добром организацијом предвидео више просторија и за Академију и за Народну библиотеку него што је то председништво претпоставило. Идејним пројектом Јовановић је у приземљу сместио Музеј Српске земље, на првом и донекле другом спрату би се налазиле просторије Српске краљевске академије и на *позадном делу целе зграде Народна библиотека*.¹⁶ Имајући у виду скромне финансијске могућности институција, аутор је пројекат осмислио тако да се простор предвиђен за Музеј привремено може користити и за издавање. Међутим предрачунска цена изградње објекта од 1.200.000 динара је умногоме превазилазила финансијске могућности свих трију институција тако да се од овог пројекта одустало.

Две године касније, 1. фебруара 1902, СКА је одлучила да се обрати професорима Велике школе у Београду, архитектима Милану Капетановићу, Андри Стевановићу, Драгутину Ђорђевићу и Николи Несторовићу, с молбом да израде скицу зграде. Уз молбу, пројектантима је достављен кратак програм којим је тражено да се у приземљу дуж главног лица зграде сместе простори за издавање, на првом спрату Академија с побројаним бројем потребних

просторија, да се једно крило дуж бочних улица определи за Народну библиотеку, а друго за Музеј Српске земље.¹⁷ Овом позиву се једино одазвао Милан Капетановић,¹⁸ доставивши после годину скицу коју је председништво повољно оценило.¹⁹ Међутим, када је скицу презентовао целокупном чланству Академије ради израде детаљног плана, дошло је до промене одлуке и закључено је да се на основу те скице распише јавни конкурс.²⁰

Конкурс је објављен 4. децембра 1903. године у *Српским новинама*, истог дана када и конкурс за цркву у Тополи.²¹ За разлику од конкурса за цркву у Тополи, на којем је учествовала већина најзначајнијих архитеката Србије тога доба, за конкурс СКА само шест архитеката је подигло подлоге, док је у исто време Удружење инжињера и архитеката упутило писмо Академији у којем се излажу недостаци конкурса и тражи расписивање новог.²² Основне примедбе су биле недовољно дефинисан програм конкурса, као и чињеница да нису наведени чланови жирија.²³ Примедбе је Академија одбила као неосноване, што је довело до тога да је Удружење инжињера и архитеката позвало своје чланове да не учествују на конкурс у и у жирију, чиме би се могао објаснити изузетно слаб одзив архитеката на конкурс.²⁴

Расписом конкурса је било дефинисано да би на плацу у Кнез Михаиловој улици требало пројектовати зграду у којој би се сместиле Академија, Народна библиотека и Музеј српске земље. Предрачунска цена објекта није смела да прелази 600.000 динара, а ближа објашњења о програму зграде могла су се добити у канцеларији СКА.²⁵ Пре расписивања, интерно је био одређен један члан жирија архитекта академик Михаило Валтровић, да би у исто време Академија послала позивно писмо архитекти Рудолфу Дик (Rudolf Dick), као другом члану,²⁶ а тек четири месеца по расписивању конкурса упућено је позивно писмо и трећем члану жирија, Милану Антоновићу.²⁷

Оцењивачки судови јавних конкурса у Србији почетком двадесетог века били су углавном устаљеног састава из редова професора Велике школе и еминентних архитеката из државне службе.²⁸ Изузетно стручна и уједно разнолика комисија за зграду СКА представљала је изузетак. Окосницу комисије је чинио Михаило Валтровић, неприкосновени ауторитет у српској архитектури, формиран под утицајем немачког неокласицизма, али пре свега теоретичар ослоњен на изучавање *стиларина* тога доба, академик и неко ко је од самог почетка укључен у изградњу објекта. Други члан је био знаменити бечки архитекта Рудолф Дик, школован на *École des Beaux-Arts*, лични архитекта Ротшилдових, одликован за своје дело Златном медаљом на Светској изложби у Паризу 1900. године и Медаљом надвојводе Карла Лудвига у Бечу 1901. године.²⁹ Трећи члан био је архитекта

Милан Антоновић, оснивач првог приватног архитектонског бироа у Београду³⁰ и носилац нових савремених стремљења у српској архитектури. Одмах по формирању комисије, написан је опширан извештај о конкурсима и оцена припеле две скице.³¹ Иако није познато ко су били аутори идејних решења у светлу потоњих пројеката за зграду Академије, важно је размотрити примедбе и препоруке оцењивачке комисије која је једногласно одлучила да ниједна скица не заслужује награду.³²

Комисија је сматрала да – с обзиром на правилан облик парцеле и чињеницу да је тространо отворена, окружена улицама и уједно велике дубине у односу на Кнез Михаилову улицу – постоје два типска решења. Прво би подразумевало компактну основу са унутрашњим двориштем, са степеницама у великом атријуму и диспозицијама сала дуж уличних фасада, а друго би било централног плана са великом аулом у којој се налази монументално степениште са којег се улази у разна одељења. У сваком случају централни мотив би била аула или унутрашње двориште. Грађевина би требало да симболизује израз свог *узвишеној назива* тако да би архитектура требало да буде сведена, класичног или модерног израза. У даљој анализи закључују да ниједан од објеката не одговара овим условима *који се њо себи разуму*. Једну скицу нису ни узели у разматрање, колико је била лоша, а за другу, са шифром *Два круја*, наводе да *указује сасвим немоћивисане нејравилности у распореду основе... онемоћућава унутрашње независне комуникације*. Сматрали су да ни фасаде а ни основа не носе обележје које одговара значају и намени зграде Академије, да су изостале монументалност, као и било каква уметничка интенција.

О основним пропозицијама дефинисања основе и општег изгледа објекта била су сагласна сва три члана жирија, од којих су двојица тежила јасним академским нормама, формирану један на немачком а други на француском академском миљеу, док је Антоновић био један од заговорника савремених сецесијских израза у београдској архитектури.

Неуспех расписаног конкурса³³ додатно је поспешао жељу три институције за сопственим зградама, тако да период од наредне две године, до 1905, карактерише преписка с Министарством просвете и црквених дела,³⁴ када министар просвете академик Јован Жујовић формира комисију за подизање зграде у којој је један од чланова Андра Стевановић.³⁵

У потрази за адекватним пројектом Српска краљевска академија се обраћа Југославенској академији знаности и умјетности у Загребу, с молбом да им доставе планове и предрачуна њиховог здања. Опредељење за планове зграде академије из Загреба требало би тражити у предратном панславизму, који је био велико

присутан у Србији али и у самој намени објекта зграде Југославенске академије, у чијем здању су се налазили Археолошки музеј, Народна библиотека и Штросмајерова галерија, која је и била основни повод за подизање зграде. Убрзо је из Загреба стигло на поклон девет листова планова, са описом колико је коштала изградња.³⁶ Председништво је највероватније желело да на основу ових планова Андра Стевановић изради скице, међутим, он то није прихватио тако да је Михаило Валтровић преузео на себе да проучи пристигле планове и изради скице.³⁷

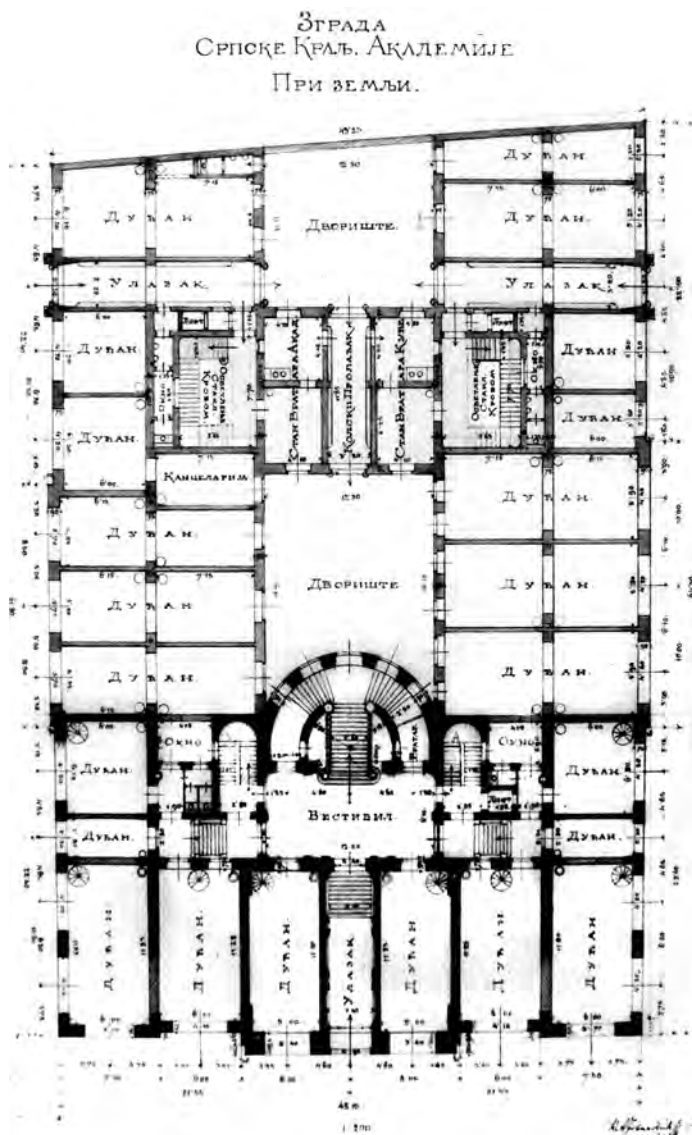
Планови здања из Загреба из 1877. године још једном су потврдили академски приступ. Пројектант је био бечки архитекта Фридрих фон Шмит (Friedrich von Schmidt).³⁸ Објекат је био пројектован према типичном академском моделу музејских зграда, као компактан склоп с централним атријумом.³⁹ Услед специфичних захтева Археолошког музеја у односу на остале институције, ова устаљена матрица је мало промењена, али је задржан основни концепт. Фасаде су у потпуности обликоване у духу ренесансе с троделном поделом фасадног платна, врло сведене, уз готово потпуно одсуство фасадне пластике, чиме су наглашени монументалност, значај и симболика зграде.⁴⁰

Дакле, још једном типични академски модел потврђује препоруке које је имала и комисија конкурса. На основу ових планова, Валтровић је израдио скицу по којој би се подигла зграда од новца у фонду на једном делу плаца. Предлог је био да се остатак плаца прода и да се добијени новац стави у фонд и користи за потребе академије.⁴¹ Нажалост, скица није сачувана, а чланство Академије је одлучило да се израда пројекта повери Константину Јовановићу, јер је он већ био упознат с пројектним задатком.⁴²

Два пројекта Константина Јовановића

Иако је био врло заинтересован за сарадњу, поучен искуством с претходним пројектом за Академију из 1900. године, али можда још више с нереализованим пројектом за зграду Дома Народног парламента,⁴³ Константин Јовановић изјављује да ће се прихватити посла само ако му потврде да је то дефинитивна одлука и да се ради дефинитивни план.⁴⁴ Међутим, одлука није била дефинитивна током 1907. године, тако да се од Јовановића тражи да изради скице, док се истовремено воде преговори с министром просвете и црквених дела о подизању сопствене зграде, али се разматра и могућност да се подигне заједничка зграда у којој би били смештени Музеј српске земље и Народна библиотека, јер би у том случају држава дотирала 800.000 динара.⁴⁵ Уједно се разматра и поновно расписивање конкурса. У новембру исте, 1907. године, Јовановић добија званично

ДЕВЕТ ДЕЦЕНИЈА ЗДАЊА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

Сл. 2. Основа приземља, Пројекат Константина Јовановића, 1908. (документација ЗССКГБ)

Сл. 3. Главна фасада, Пројекат Константина Јовановића, 1908. (документација ЗССКГБ)

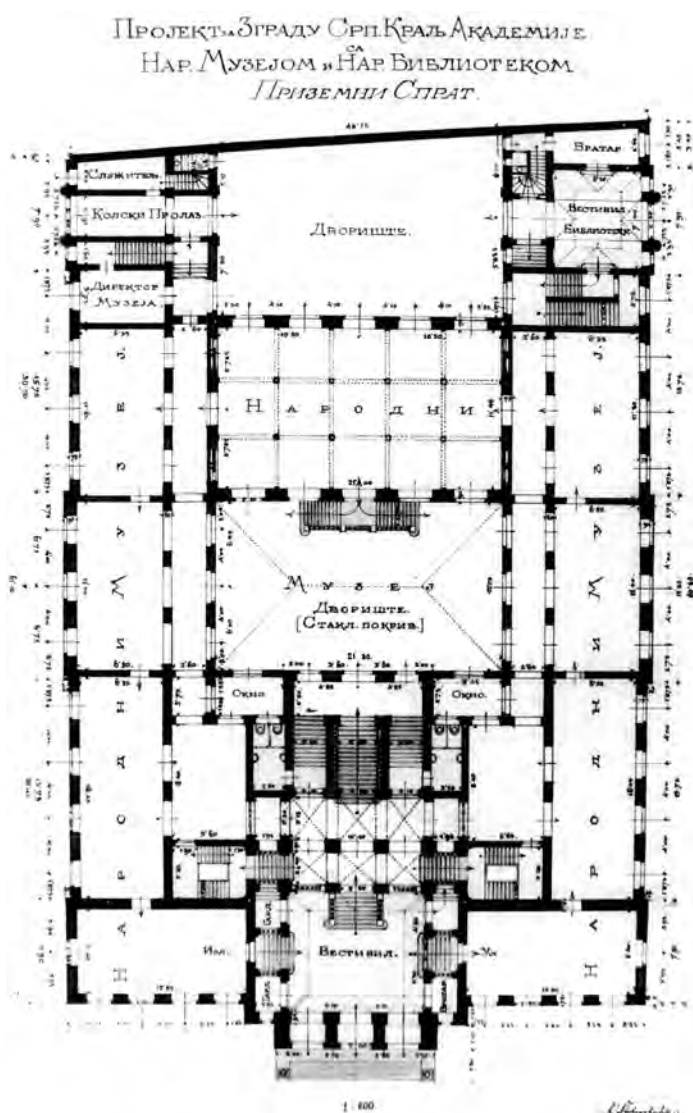
обавештење да је одлучено да он изради дефинитивни план за пројекат зграде Академије.⁴⁶ У јулу следеће године, 1908, Константин Јовановић је обавештен да је постигнут договор с владом да се зида заједничка зграда, да би годину дана касније, на седници 30. јуна 1909. године, била донета одлука да се подигне зграда искључиво за потребе Академије.⁴⁷ Исте године Српска краљевска академија добија простор на коришћење у згради Задужбине Симе Игуманова у Бранковој бр. 15.⁴⁸

Константин Јовановић је врло прилежно приступио послу, разматрајући све аспекте и уважавајући могућности и потребе Академије. До лета 1910. године, израдио је два независна пројекта, први – у којем би била смештена само Српска краљевска академија са стамбено-пословним просторима за рентирање – и други пројекат објекта за све три институције.⁴⁹

Иако су рађени према строгим академским канонима, пројекти одишу јасном концепцијом у складу с наменом објекта и обликом парцеле, тако да су оба решења строго симетрична с развијеним главним фронтом дуж Кнез Михаилове улице и двотрактним крилима која се развијају у дубину парцеле. Образујући у основи облик ћириличног слова П формирано је велико унутрашње двориште, које је попречним повезујућим трактом подељено на два готово квадратна дела.

Код првог пројекта из 1908. године, главни тротрактни улични фронт ка Кнез Михаиловој улици, дубине двадесет пет метара, предвиђен је за потребе Академије, сем приземља у којем су дуж уличних фасада постављени дућани. Улаз у просторије СКА је централно позициониран на главној фасади, тако да се дугачким ходником стиже до монументалног степеништа, које према академским постулатима отвара поглед ка дворишту и формира осветљену завршну визуру улазне зоне. Примењујући типичне академске моделе пројектовања на првом спрату (*piano nobile*), до којег се стиже полукружним трокраким степеништем, у средини је смештена сала за заседања са две спратне висине и богатом декорацијом. Од степенишног чворишта бочно се нижу канцеларије дуж уличних фасада, а ходнички коридори дуж дворишних. На последњем спрату, где су биле пројектоване канцеларије, архива и библиотека Академије, Јовановић је, изнад монументалног степеништа, искористивши његову позицију и полукружни облик, дао изузетно решење амфитеатра – сале за експериментална предавања.

Улази у стамбене делове објекта су пројектовани бочно из улица Вука Караџића и Ђуре Јакшића, доста повучени од главног лица, те је и на фасади присутна диференцијација садржаја унутар објекта. Бочна стамбена крила су на половини дужине повезана

ЗГРАДА СРПСКЕ КРАЉ АКАДЕМИЈЕ
СА
НАР. МУЗЕЈОМ И НАР. БИБЛИОТЕКОМ
Лице ЗГРАДЕ.

Сл. 4. Основа приземља, Пројекат Констанићина
Јовановића, 1909. (документација ЗЗСКГБ)

Сл. 5. Главна фасада, Пројекат Констанићина
Јовановића, 1909. (документација ЗЗСКГБ)

степеншним вертикалама тако да су формирана два унутрашња дворишта. У стамбеном делу на свакој вертикали пројектована су по етажи три стана различите структуре. Станови су јасне организације, унутар двотрактног система с ходничким коридором између.

Као и код основе, и фасадама је дат адекватан академски оквир, такав да одговара јавној али и стамбеној намени. Услед мешовите намене, Константин Јовановић није могао дати овом објекту превише уздржан и монументалан карактер, који је био примерен научним, музејским и просветним здањима. Петоделном поделом фасадног платна и наглашеном хоризонталношћу с рустичним приземљем, профилисаним венцима и атиком у виду оgrade са испуном од низа балустера, аутор се определио за изглед градске палате, која је могла имати било стамбену било јавну намену. Јавни карактер здања се чита на фасади из Кнез Михаилове улице, где је суперпонирањем ризалита дат доминантан акценат централној улазној зони, додатно акцентованој надвишеном атиком са богатим рељефним скулптуралним програмом. Секундарна пластика је сведена и груписана унутар средишњег ризалита. Сам Константин Јовановић наводи да је ово пројекат за случај нејоволној резултата, односно уколико је зграда само за смештај Академије с простором за издавање. Узимајући у обзир недостатак финансијских средстава за изградњу, аутор је осмислио пројекат тако да се може изводити фазно, односно да је могуће прво изградити само централни део, у којем су пројектовани простори за зграду Академије и у приземљу простори за издавање. У том случају зграда би коштала 450.000 динара, а Јовановићева процена је била да би се од ренте могло добити око 30.000 динара годишње.

Други пројекат заједничке зграде задржава диспозицију простора прве Јовановићеве скице из 1900. године. Дата је јасна ортогонална, пропорционална и симетрична шема основе, са знатно разрађенијом и монументалнијом улазном зоном, с раскошним степеништем које се наслања на наткривено унутрашње двориште. Из централне улазне зоне ступа се у простор Музеја, који је смештен у приземљу зграде, а просторије Академије су, као и код претходног пројекта, организоване на првом спрату. У крилима зграде смештена је Народна библиотека, у коју се улази из бочних улица. Да би додатно повезао два крила библиотеке, Константин Јовановић пројектује врло интересантно решење читаонице, која је смештена у сегменту који повезује два крака објекта, тако да је позицијом између дворишта двострано осветљена, што пружа изузетне услове за рад. Пројекат пружа функционално одлично интегрисане намене, без преклапања, а опет с могућношћу комуникације између три институције.

Код фасадног решења овог објекта, аутор је дао академски примеренији стилски оквир, у духу ренесансе, остварујући монументалнију, уздржанију грађевину. Главна фасада има троделну поделу платана с рустиком дуж целе висине објекта. Централни ризалит у виду портика висински је јасно наглашен, завршен акротеријама од којих је средишња женска фигура с крилима симбол просветитељства. Сви отвори су полукружно засведени, улаз је с троја врата, што је такође карактеристика јавних здања. Секундарна пластика је сведена, али је јаснија симболика просветитељског и научног карактера. Приметно је да је Константин Јовановић применио исти типични просторни и обликовни модел музејских зграда, као код зграде Југославенске науке знаности и умјетности.

Сем планова, аутор је израдио оквирни предрачун за оба здања, тако да би по прорачуну први пројекат површине 2.465 м² коштао око 1.300.000 динара, док би зграда по другом пројекту имала површину 2.200 м² и коштала би 1.250.000 динара.

По добијању планова, одлучено је да се замоли дописни члан академије Андра Стевановић да поднесе реферат о скицама и предлог шта би све *по тој ствари требало радити*, иако је с Јовановићем договорено да ради дефинитивни план.⁵⁰ Врло брзо је Стевановић саставио опширан реферат, чији је тон био крајње непримерен и може се рећи непрофесионалан, али у извесној мери и карактеристичан за Стевановићева обраћања неистомишљеницима.⁵¹ Одлуком Академије реферат је прослеђен Константину Јовановићу, уз предлог да се по доласку у Београд састане са Андром Стевановићем и да заједнички саставе пројекат.⁵² Наравно, Константин Јовановић је био надасве увређен начином и тоном састављеног реферата, тако да је одбио било какву даљу сарадњу са Академијом, уз захтев да му се врате планови. Једна од основних примедба и оно што је изузетно погодило Јовановића била је замерка *да је мојла бар архитектура да буде модерна, јер је овако замишљена и сувише моноћона, шаблонска, засјарела, не представља ништа ново, оријинално, нећо ваљда по хиљадићу иућу ионовљени иићу једној иовећеј бечкој хоћела из осамдесетих...*⁵³

У датом тренутку београдска архитектура се заиста одвајала од нормативног академизма и стварани су први пројекти у духу новог стила сецесије, али је код објекта јавне намене и даље преовладавао академизам и није било суштинског и потпуног раскида, поготову не у основним организационим и композиционим постулатима. Пошто Константин Јовановић није прихватио покушај извињења Академије, одлучено је да се израда пројекта повери Драгутину Ђорђевићу⁵⁴ и Андри Стевановићу.⁵⁵

Пројекат Андре Стевановића и Драгутина Ђорђевића

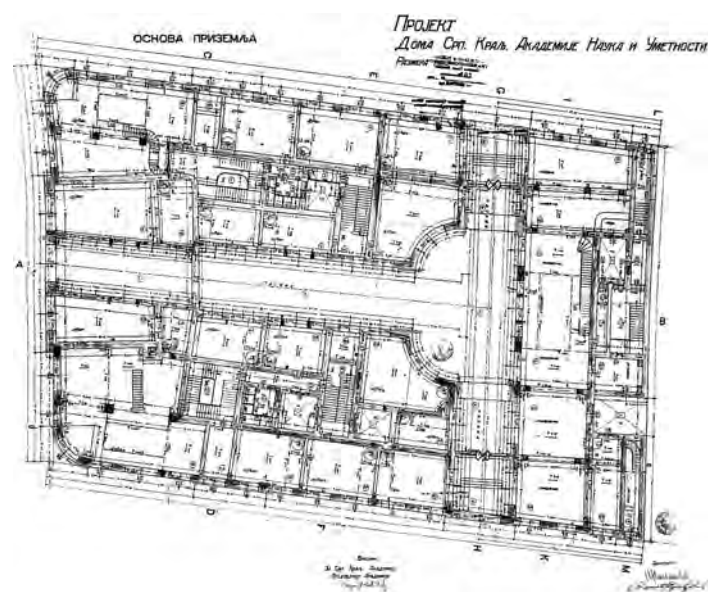
Као један, ако не и једини, неприкосновени ауторитет у области архитектуре на почетку двадесетог века све до Првог светског рата, Андра Стевановић је усмеравао и каналисао архитектонску сцену Србије.⁵⁶ Животно интересовање му је било очување старе српске архитектуре, док је у профаној архитектури промовисао употребу савремених материјала. Бавећи се архитектуром превасходно теоријски, Стевановић је за собом оставио мали број пројеката, које је углавном радио тимски.⁵⁷ У досадашњој историографији заступљено је мишљење да се Стевановић у тимском раду углавном бавио статиком и конструкцијом, да је давао решења фасада, а да га је најмање интересовао функционални распоред унутар објекта.⁵⁸

Стевановић је очигледно сматрао да би пројекат здања СКА требало да транспонује напредне идеје, уз удаљавање од типичних модела, тако да је с архитектором Драгутином Ђорђевићем остварио пројекат који се по свом просторно функционалном склопу није ослањао на претходне пројекте и препоруке. Тежња за имплементирањем модерних идеја у виду напуштања класичних начела компоновања основе, са избегавањем симетрије и правилних облика просторија уз екстензивну употребу застакљених гвоздених конструкција, одвукло је пројектанте од суштинског сагледавања целокупног пројекта. Обликујући здање за Српску краљевску академију са становима и дућанима за издавање Ђорђевић и Стевановић су дали решење компактне основе, које заузима целу површину парцеле. Да би се остварила што већа искоришћеност приземља с локалима, основа је пресечена пасајима у облику слова Т. Наткривени комерцијални пасажи са застакљеном гвозденом кровном конструкцијом своје изворе вуку у чувеним Париским пасајима.⁵⁹ Главни улаз у пасај је централно позициониран из Кнез Михаилове улице и пружа се до управног пасажа који спаја Улицу Ђуре Јакшића и Вука Караџића. На проширеном чворишту пролаза смештена је кафана, односно наспрамно главном улазу, и представља завршну визуру из Кнез Михаилове улице. Богато орнаментисани пасажи са сецесијском декорацијом нису водили до просторија Академије наука, чији се улаз налазио бочно из Улице Ђуре Јакшића, и из којег се даље ступало у ректифициковано степениште осветљено стакленом лантерном на крову. На мезанину и касније уметнутом спрату са степеништа се ступало у просторије које су припадале Академији, док се свечана сала за заседања налазила на првом спрату, изнад уметнутог нивоа. Приступ свечаној сали је био лоше осмишљен, нерепрезентативан и скупчен, као и сви остали простори који су били намењени институцији. Преклапање са стамбеном наменом било је различито решено по спратовима.

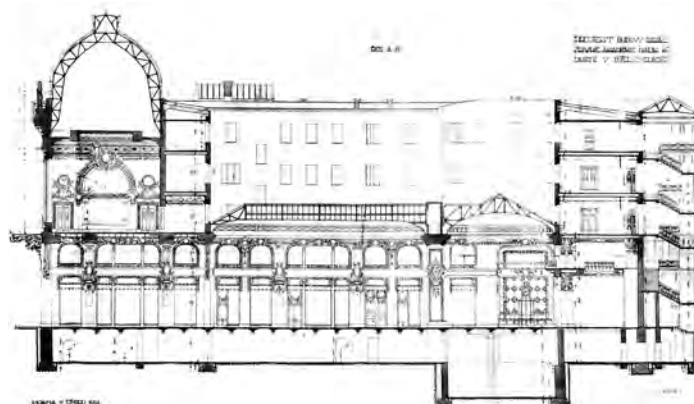
Стамбеним просторима се приступало преко четири улаза и четири степенишне вертикале, као и пар помоћних. Неки улази су били унутар пасажа, а неки из бочних улица. За разлику од типичних београдских станова тог времена, били су врло компликоване и не претерано функционалне организационе шеме.

Занемарујући основне принципе пројектовања, не само академске типске моделе, аутори су остварили конфузно, недоследно, нефункционално, архитектонски и конструктивно лоше решење, које је у потпуности у супротности са остварењима пре свега Драгутина Ђорђевића, чија дела одишу јасном функционалном структуром заснованом на академским моделима. Укидањем било какве градације и вредновања простора у односу на намену, стиче се утисак да су простори намењени институцији накнадно уметнути у пројекат стамбене зграде. На основу досадашњих тумачења и познавања дела Андре Стевановића и Драгутина Ђорђевића, уз тврдњу да је Стевановића најмање интересовала унутрашња организација објекта, намеће се закључак да је Стевановић већим делом сам пројектовао ово здање, код којег је заправо акценат на декоративном аспекту како фасаде тако и детаља пасажа и стаклене маркизе.

При пројектовању фасада аутори не напуштају у потпуности академске моделе, већ једну симетричну, типичну, троделну поделу фасадног платна модернизую увођењем заобљених углова, додатно наглашених испуштеним полукружним еркерима. Увођењем сецесијских елемената у виду троделних прозора, арабескне секундарне пластике, модерно дизајниране браварије излога у приземљу и прозора на мезанину, аутори уз елементе француског декоративизма остварују раскошни фасадни програм здања.⁶⁰ Под утицајем сецесије, фасадно платно је перфорирано великим стакленим површинама уз остваривање вертикалне визуелне повезаности отвора приземља и мезанина. Стакло доминира и централним ризалитом, на којем је присутна троделна подела полукружно засведеним прозорима, који прате ритам отвора приземља и пружају се кроз две спратне висине. Стилска градација орнаментике полази од геометризованих сецесијских елемената браварије приземља и мезанина, да би на вишим спратовима била употребљена необарокним елементима, који долазе у први план изнад кровног венца. Архитектонска пластика, као декоративни елемент у виду флоралних арабески, гирланди и сецесијских маски, на атици добија нову димензију у виду пуне скулптуре симболичког значења. У осовини главне фасаде као средишњи мотив атике налази се скулптурална група *Бојиња Ника која овенчава штрковину и индустрију*, док су на угловима централног ризалита постављене готово исте скулптуралне групе *Жена са децом*, од којих једна женска фигура држи у

Сл. 6. Основа приземља, Пројекат архивекаџа Андре Стевановића и Драгутина Ђорђевића (Архив САНУ)

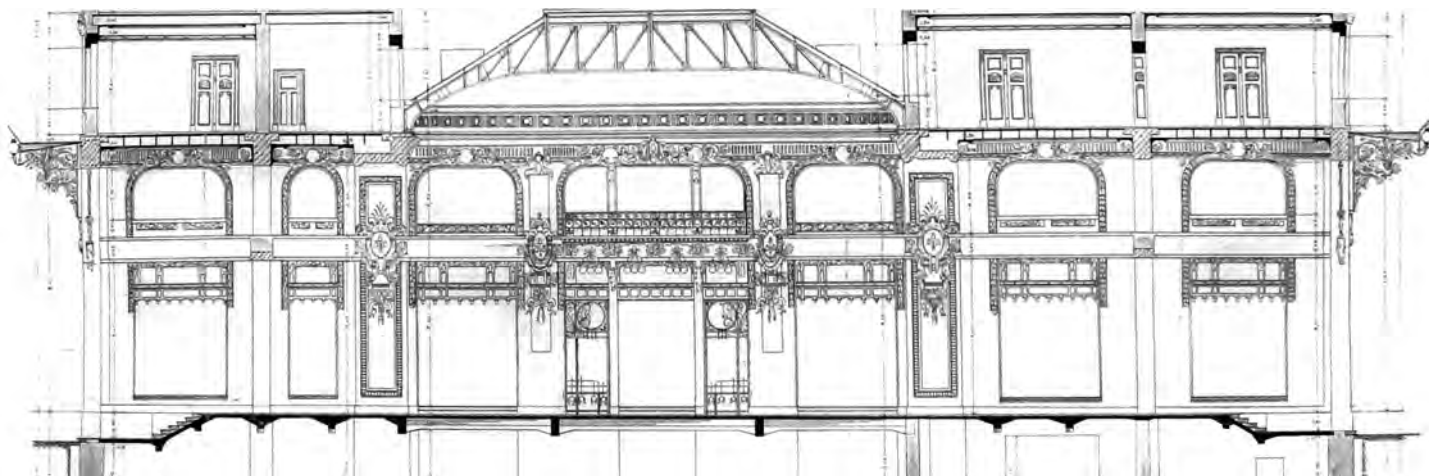

Сл. 7. Подужни пресек, Пројекат архивекаџа Андре Стевановића и Драгутина Ђорђевића (документација ЗЗСКГБ)

руци луч а друга голуба.⁶¹ Шест истих група дечјих фигура постављено је на атикама изнад углова зграде, као и дуж бочних фасада, формирајући један од најбогатих скулптуралних програма београдске архитектуре пре Првог светског рата.

Богата сецесијска декорација видљива је у пасажима. Употребом великих стаклених површина, употребљених богатом декорацијом са сецесијским мотивима и стакленом маркизом, дуж целе главне фасаде зграде, Стевановић је унео дух *модерности* у објекат. Богато орнаментисани пролази испуњени дућанима одсликавали су у свом сјају могућности нових материјала – стакла и

Сл. 8. Детаљ приземља иојречној иресека, Пројекат архийекаџа Андре Стевановића и Драџишина Ђорђевића (Архив САНУ)

гвожђа, анулирајући уједно симболику основне намене зграде као највише научне институције у земљи. Прорачун армиранобетонске конструкције здања израдио је доцент универзитета инжењер Ђорђе Мијовић, док је др Иван Арновљевић, професор универзитета, бесплатно израдио пројекат и прорачун кровне конструкције пасажа и маркизе.⁶² На разради обимног пројекта био је ангажован и архитекта Милан Минић, тада перспективни студент Архитектонског одсека Техничког факултета у Београду.⁶³

После вишедеценијског разматрања разних предлога и пројеката, усвојен је Ђорђевићев и Стевановићев пројекат, иако је предрачунска цена изградње била више него двострука у односу на пројекте Константина Јовановића и износила је 2.800.000 динара, али већи проблем био је тај што је Академија усвајајући овакав објекат изгубила функционални и репрезентативни ентитет свога здања.⁶⁴

Већ 1912. године била је расписана лицитација за подизање зграде и посао је био поверен Грађевинској банци. Убрзо је уговор раскинут⁶⁵ и 1913. године је расписана нова лицитација,⁶⁶ на којој је одлучено да се изградња објекта повери фирми Матеје Блеха из Прага, иако његова понуда није била најповољнија,⁶⁷ што је био разлог за јавни протест београдских грађевинара.⁶⁸ Престолонаследник је положио камен темељац 27. марта 1914. године у присуству академика и министара грађевине и просвете.⁶⁹ Међутим, изградња је убрзо била прекинута услед избијања Првог светског рата.

Тек неколико година по завршетку рата изградња објекта је настављена, а архитекти Стевановић и Ђорђевић су поднели реферат о стању зграде и свим потребним радовима за њено завршавање.⁷⁰ Радове је и после рата изводила фирма Матеје Блеха, док је фасадну пластику и скулптурални програм изводило предузеће „Јунгман и Сунко“.⁷¹

Објекат је завршен 1924. године, међутим, услед великих издатака за изградњу, Српска краљевска академија се није уселила у своје ново здање, већ је цео објекат дат на издавање. Одређен је управник имања, чији је задатак био да *управља зградом и њеним укућанима* по упутствима академика Андре Стевановића и проф. универзитета Драгише Јовановића.⁷²

Последњи пројекат – адаптација Григорија Самојлова

Крај Другог светског рата Српска краљевска академија је дочекала у изнајмљеној згради у Бранковој бр. 15, која је била тешко оштећена током бомбардовања 1941. године. Одмах по завршетку рата, Српска краљевска академија је преименована у Српску академију наука, а већ следеће, 1946. године донета је одлука да се Академија привремено пресели у зграду поред (Бранкова бр. 13), која је била део Задужбине Симе Игуманова.⁷³ По доношењу Закона о Српској академији наука 1947. године, дошло је до извесних промена у структури Академије. Уместо стручних академија, формирано је шест одељења, али највеће промене у

Сл. 9.
Улазни хол
(фотографија
Бранислав Томић)

раду донело је оснивање института.⁷⁴ С проширеним обимом деловања и новоформираним институтима, потребни просторни капацитети су се знатно повећали, те је примарни задатак била пренамена целокупне зграде у Кнез Михаиловој улици у канцеларијски простор, што је подразумевало обимну адаптацију, јер је зграда већим делом била стамбене и комерцијалне намене. Израда пројекта адаптације била је поверена архитекти Григорију Самојлову,⁷⁵ који је заједно с архитектором Ђорђем Смиљанићем⁷⁶ извео трансформацију унутрашњег склопа зграде, остварујући један од својих најзначајнијих пројеката ентеријера.⁷⁷ Самојлов је образован у духу академизма, на Архитектонском факултету у Београду, током раздобља 1925–1930. године. Његове студије и почетак каријере обележили су период продора модерне у београдску архитектуру, с једне стране, и борба за превласт различитих стилова и архитектонских праваца, са друге.⁷⁸

Григорије Самојлов је показао изузетно умеће преобликујући постојећи објекат у готово академски склоп компактнoг објекта с централним атријумом. Идеолошка окренутост тог времена ка соцреализму, који је почивао на модернизованом академизму, погодовала је адаптацији овог објекта и резултирала је стварањем јединствене просторне организације.⁷⁹

Да би се формирао атријум, било је неопходно проширивање светларника изнад централног пасажа, што је

подразумевало рушење по једног тракта са сваке стране пролаза, од првог па до последњег спрата. Пасажи су новим пројектом у потпуности укинати, с тим што је централни делимично преобликован у главни приступни ходник. Ова велика реконструкција је значајки изведена и у конструктивном смислу, увођењем врло малог броја нових носећих елемената. Самојлов је кроз пројекат адаптације тежио остваривању јасних комуникацијских праваца, уједначавању величина просторија и њиховог облика, укидајући трапезасте и неправилне облике. На тај начин успео је да оствари двотрактни канцеларијски систем с ходничким коридором између два тракта. Пројектом адаптације смањен је број степеништа, укинута су спирална унутар локала, а радни и помоћни простори су логично и функционално распоређени.

Поред формирања корисног радног простора, Самојлов је осмислио монументални ентеријер. Интервенције које су највише допринеле остваривању репрезентативних простора биле су: формирање улаза из Кнез Михаилове улице, као и препројектовање приступа сали за заседање. Ослањајући се на класична правила пројектовања јавних здања, позиционирао је главни улаз у осовини објекта формирањем ходника унутар пасажа из Кнез Михаилове улице. Дугачки приступни ходник пружа се у дубину грађевине све до позиције бочних степеништа, где је завршен застакљеним лучним зидом оријентисаним ка атријуму (некадашњем

Сл. 10.
Свечана сала
(фотографија
Бранислав Томић)

пасажу). Уклањањем зидова до степеништа, Самојлов је формирао фоаје на крају улазног ходника. Монументални улаз одличних волуметријских односа, који као завршну визуру има продор светлости, додатно је оживљен променом нивелације пода како се иде ка степеништима.

На првом спрату на сличан начин је формирао фоаје испред свечане сале дозиђивањем овалног застакљеног еркера, оријентисаног ка атријуму, којим је остварена репрезентативност улаза у свечану салу. По старом пројекту, свечаној сали се приступало кроз дугачак ходник осветљен само једним прозором и слепо завршен зидом. Иза зида којим је био пресечен ходник налазили су се станови за издавање. Самојлов је новим пројектом отворио ходник целом дужином и омогућио двострани приступ сали, а проширивањем светларника уз пасаж омогућио је формирање елипсастиг фоајеа. Уз ове радове изведена је и нова гардероба, као и сви потребни пратећи простори. Свечана сала је такође комплетно адаптирана тако што јој је додата галерија, чиме је проширен број места у сали.

У складу с новим концептом зграде, Самојлов је замислио ентеријер у духу модернизованог академизма с пречишћеним геометризованим декоративним репертоаром. У улазном ходнику се определио за мермерну облогу, како на подовима тако и на зидовима, сведених правих линија. Ентеријер свечане сале је знатно

декоративније обрађен, применом лучних закривљених потеза и профилисаних венаца. За све просторије дизајниран је нов намештај у дуборезу, проткан фолклорним мотивима, који на посебан начин одражавају и истичу национални значај и културну улогу ове институције.⁸⁰

У склопу адаптације зграде изведене су одређене интервенције на самој фасади под утицајем тадашње идеологије, тако да је уклоњена стаклена маркиза изнад мезанина, промењени су прозори мезанина и отвори излога у приземљу и реконструисана је декоративна купола с које је уклоњено круниште и сви декоративни елементи.⁸¹

Зграда је свечано отворена 24. фебруара 1952. године, када се Академија коначно уселила у свој објекат. Овом адаптацијом омогућен је рад Српске академије наука и уметности и њених института под једним кровом. Приземље је задржало комерцијални карактер, тако да је на том простору формирана књижара, локал „Југолабораторије“, као и штампарија Академије. Самојлов је 1967. израдио и пројекат адаптације Галерије Српске академије наука и уметности на углу улица Кнез Михаилове и Вука Караџића, на месту локала „Југохемије“, чиме је заокружено функционисање овог објекта.

Одлично компоновани ентеријер оставио је простор за еволвирање током времена, тако да су га до данашњих дана обогаћивали и употпуњавали наши еминентни уметници. Још током адаптације, за лучне нише у свечаној сали израђене су две слике на платну – *Наука*

Петра Лубарде и *Умјености* Мила Милуновића. Стаклене отворе завршне визуре улазног ходника заменили су витражи изведени 2000. године, по нацрту Бранка Миљуша, чиме је оживљен геометризовани и сведени ентеријер. Према нацртима академика Младена Србиновића, 2005. године изведени су витражи на прозори-ма у свечаној сали, као и у фоајеу испред ње.

У последње две деценије у Заводу за заштиту споменика културе града Београда урађена су два пројекта рестаурације фасада, којима је предвиђено враћање стаклене маркизе и реконструкција куполе, чиме би се употпунио сецесијски декоративни репертоар здања Српске академије наука и уметности.⁸²

***

Адаптацијом зграде Српске академије наука и уметности затворен је круг ка академском решењу које је иницијално ова зграда и институција завређивала. Пројекат Андре Стевановића и Драгутина Ђорђевића је у обликовном и декоративном смислу обогатио архитектуру

Београда, али без утицаја на даљи развој стваралаштва. Сагледавање и вредновање здања Српске академије наука и уметности углавном се посматра само као дело Андре Стевановића и Драгутина Ђорђевића, међутим, данашњи унутрашњи склоп зграде са ентеријером представља неодвојив сегмент у анализи овог објекта, преваходно зато што је управо адаптација по пројекту архитеката Самојлова и Смиљанића суштински утицала на подизање квалитета и репрезентативности простора. Истраживањем целокупног историјата овог здања употпуњава се слика о стремљењима, могућностима и општим приликама у архитектонском стваралаштву Београда у првој половини двадесетог века.

Др Марина С. Павловић,
архитекта
Београд
pavlovic.marina@yahoo.com

НАПОМЕНЕ:

- 1] Зграда САНУ је утврђена за културно добро 1992. године (*Службени гласник града Београда*, бр. 26/92).
- 2] Друштво српске словесности је основано 1. новембра 1841. године, али је рад започело 1842. године. Видети: Белић 1939; Самарцић 1974.
- 3] *Истио*.
- 4] Српско учено друштво је основано 1. августа 1864. и постојало је до 1892. године: Белић 1939.
- 5] Самарцић 1974.
- 6] *Истио*.
- 7] Непубликована документација Завода за заштиту споменика културе града Београда (ЗЗСКГБ).
- 8] У извештају се наводи – *йосле гужеї доїговора*: СКА 1887: 87, 88, 173.
- 9] *Истио*.
- 10] Михаило Валтровић (1839–1915), архитекта, археолог и историчар уметности. О његовом животу и раду видети: Шолаја и Магдић 1994; Кадичевић 1997; Bogunović 2005; Дамљановић и др. 2008.
- 11] Одлука израде плана за привремену зграду Академије: СКА 1888: 121–123.

- 12] Академија одлучује да оснује свој фонд за подизање зграде у који би се сливало 5% годишњег буџета Академије, 5% од плата хонората и других зарада које се издају из касе Академије, исте године на редовној седници је одлучено да се фонд још не оснива док се не види којим другим начином би могла да се подигне зграда и доноси се одлука да се на том плацу не подижу дућани: СКА 1895: 105, 145.
- 13] Фонд је формиран од застарелих фондова у Управи фондова: СКА 1896: 99–100.
- 14] Константин Јовановић (1849–1923), о његовом животу и раду видети: Несторовић Б. 1954; 1973; 1974; Никић 1957; 1976; Бабић 1960; Гордић 1966; Маневић 1972; 1999; Несторовић Н. 1937; Ђурић-Замоло 1980; *исти* 2009; Гордић Павловић-Лончарски 2001; Voganović 2005; Кадијевић 2005; Клеут 2006; Ванушић 2013.
- 15] Кадијевић 2005. Богдан Несторовић такође разликује три фазе академизма, видети: Несторовић 2006: 264.
- 16] Опис пројекта: СКА 1900: 154–156.
- 17] Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, писано оловком, документ без броја.
- 18] О Милану Капетановићу видети: Маневић 1999; Кадијевић 2005; Несторовић 2006; Ђурић-Замоло 2009.
- 19] СКА 1904: 132–133.
- 20] Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, бр. 606, 1903.
- 21] *Српске новине*, 4. 12. 1903: 2.
- 22] СКА 1904: 134–135.
- 23] Расписивање јавних архитектонских конкурса у Србији почело је током последње деценије деветнаестог века, а 1901. године се у *Техничком гласнику* појавио *Предлог њавила о давању њланова у израду конкурсом* којим би се дефинисали правила расписивања, оцењивања, тајности. Овај предлог није наишао на одзив стручне јавности, међутим, пошто је конкурс за Дом Народног представништва 1902. године узбуркао стручну јавност, а потом и расписани конкурс за Зграду Српске краљевске академије наука, актуелизована је потреба за успостављањем правила расписивања конкурса. Прва правила за организовање конкурса саставили су архитекти и била су објављена у *Српском шехничком листу* 27. октобра 1904. године, а потписници су били готово сви актуелни аутори, међу њима: Стевановић, Таназовић, Владимир Поповић, Владисављевић, Леко, Ђорђевић, Маслаћ, Живановић, Штајнлехер, Бајалобић, Начић, Ђикадић, Илкић, Станојевић, Букавец, Антоновић, Капетановић, Рувидић, Валтровић, Несторовић, Гачић, П. Поповић, Димитријевић, Ивачковић, Пејчиновић, Тителбах: *Технички гласник*, 22. 7. 1901: 2; *Српски шехнички лист*, јануар/децембар 1904: 75–77.
- 24] У *Годишњаку* се наводи да су изјаву потписала и три професора Велике школе, којима је био достављен исти програм годину дана раније и да се тада нису жалили, као ни архитекти који су почели да раде по том програму, и најзад ту изјаву је потписао и почасни члан Академије: СКА 1904: 134–135.
- 25] *Српске новине*, 4. 12. 1903: 2; СКА 1904: 132–133.
- 26] Позивно писмо и одговор: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, 3. децембар 1903. године, без броја: СКА 1903: 120.
- 27] Позив и одговор Милана Антоновића: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, 16. април 1904, бр. 237; 18. април 1904, бр. 243.
- 28] Као устаљени чланови жирија јављају се Валтровић, Стевановић, Живановић, Капетановић, Ђорђевић и Маслаћ: Павловић 2014: 110.
- 29] Rudolf Dick (5. 4. 1860 Беч – 9. 2. 1910. Беч): <http://www.architektenlexikon.at/de/89.htm> (2. 3. 2015).
- 30] Несторовић 1937.
- 31] Комисија је 27. априла 1904. године саставила опширан извештај на немачком, који је званично преведен оригинални документ: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, бр. 259.
- 32] СКА 1904: 134–135; Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, бр. 259.
- 33] Исте године Академија је одлучила да се распише нови стечај на којем би могли да учествују и стручњаци ван Краљевине, међутим, тај конкурс никада није био расписан: СКА 1904: 137.
- 34] Три институције нису биле расположене да подижу заједничку зграду тако да је Народна библиотека 14. новембра 1903. године тражила да се изузме из заједничког фонда, јер не могу више да чекају: СКА 1904: 141; Музеј српске земље се обраћа СКА и подсећа да је фонд основан њиховим залагањем и да уколико СКА намерава да подигне своју зграду, онда то може само од трећине новца из тог фонда: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, бр. 512, 14. октобар 1904. Министар просвете и црквених дела обавештава управу СКА да је по њеном захтеву министарство донело одлуку (14. јула 1905. год., бр. 9471), да се Музеј српске земље одвоји од здања СКА и Народне библиотеке: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, бр. 6488.
- 35] Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, бр. 1554, 31. мај 1905.
- 36] Преписка између СКА и управе Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу о достављању планова: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, бр. 635/673.
- 37] СКА 1906: 112.
- 38] Friedrich Von Schmidt [23. 10. 1825, Фрикенхофен (Frickenhofen), Немачка – 23. 1. 1891, Беч], први пројекат Академије је израдио 1875. године, међутим, због промене локације 1877. године је препројектовао објекат уз помоћ свог ученика и асистента архитекте Хермана Болеа (Herрман Bollé; 1845, Keln – 1926, Загреб), који је потом и руководио изградњом објекта: <http://www.architektenlexikon.at/de/555.htm> (2. 3. 2015); Damjanović 2011; Dulibić i Pasini 2013: 37.
- 39] *Исти*.
- 40] *Исти*.
- 41] СКА 1907: 56–57.
- 42] Писмо Константину Јовановићу да је СКА одлучила на седници 6. новембра 1907. године да му повери дефинитивну израду плана и предрачун радова: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, бр. 507, 19. новембар 1907. године; СКА 1907: 64.
- 43] О Дому Народне скупштине и односу пројеката Константина Јовановића и Јована Илкића видети: Леко 1901: 4; Кадијевић 2005а; Кадијевић 2005б; Ванушић 2013; Гордић и Поповић 2001: 83–88; Поповић 2002: 9–34; Несторовић 1972; Павловић 2014.
- 44] После дужег саветовања председништво је одлучило да га замоли да се ипак прихвати израде скице како је замољен, а ако не

- прихвати, у септембру ће му јавити коначну одлуку и изјављују му захвалност што је пристао да ради скицу за пола уобичајене цене. Преписка Константина Јовановића са СКА: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, бр. 444; СКА 1907: 76–78, 103–104.
- 45] СКА 1907.
- 46] Одлука да се Јовановићу повери дефинитивна израда плана и предрачуна радова 19. нов. 1907: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, 1907, бр. 507.
- 47] Преписка Константина Јовановића са СКА: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, 1908, бр. 357; 1909, бр. 330, бр. 344; 1910, бр. 401; 1907, бр. 444; 1907, бр. 507, 1908, бр. 318, бр. 354; СКА 1907; 1908; 1909.
- 48] Зграда у Бранковој бр. 15 саграђена је средином деветнаестог века за Јована Мариновића. Пошто се с породицом одселио у Француску, кућа је остала напуштена и с временом је постала део Задужбине Симе Игуманова: Јовановић 1971: 59–64; Никић и Жујовић и Радојчић-Костић 2007.
- 49] На седници је прочитано и примљено к знању да је Константин Јовановић предао Академији 11 скица и да му је исплаћено 6.000 динара за исте: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, 1910, бр. 401; СКА 1910: 105.
- 50] Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, 1910, бр. 611; СКА 1910: 117.
- 51] Шћекић 1988; Поповић 1930.
- 52] Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, 1910, бр. 636; СКА 1910: 122.
- 53] Писмо Константина Јовановића, 7. новембар 1910. године: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, бр. 672.
- 54] Маневић 1999; Кадиевић 2005; Несторовић 2006; Ђурић-Замоло 2009.
- 55] Писмо Академије Константину Јовановићу у којем се наводи: *Академија се уосталом, није није идентификовала ни са шекстим ни са шеном рефераша*: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, 1910, бр. 671; *Годишњак СКА* 1910: 142–143.
- 56] Павловић 2014.
- 57] Познато је да је самостално извео пројекте главне и помоћне зграде Српске богословије у Призрену, пројекат за нову цркву у Косовској Митровици и зграду купатила у Врњачкој Бањи, док је остале пројекте радио у тиму са Драгутином Ђорђевићем, Николом Несторовићем и Стојаном Тителбахом: Кадиевић 2005в; Маневић 1999; Ђурић-Замоло 2009.
- 58] Академик проф. инжењер Ђорђе Лазаревић тврди да је Стевановић био статичар зиданих конструкција и да се у пројектима увек бавио статиком и конструкцијом, јер је сматрао да је то оно што је најважније код објеката, а да фасаду може да уради свако ко има осећај за лепо, док Несторовић Богдан наводи да је Стевановића најмање интересовао унутрашњи распоред просторија: Ђурић-Замоло 1971; Несторовић, 1975.
- 59] Скоро у исто време Никола Несторовић ради пројекат Гранд пасажа Николе Спасића: Павловић 2014.
- 60] Комбинација необарокних и сецесијских елемената, видети: Кадиевић 2005: 164–165.
- 61] Видети: Маринковић 2005: 122–123; Šarenac 1991: 24–25; Siki-mić 1965: 64–65.
- 62] Као архитекта помоћник пројекат је радио Јосиф Михајловић: СКА 1911: 147–148.
- 63] Кадиевић и Марковић 2003: 22.
- 64] У историографији је већ примећено да непобитне вредности Јовановићевог пројекта нису биле пресудни чинилац коме ће се уступити израда пројекта, видети: Vognović 2005: 42.
- 65] СКА 1913: 101.
- 66] Одлука да се распише нова лицитација са роком до 20. децембра 1913. године и да се старој лицитацији дода израда гвозде-ног крова у пасажу и маркизе над тротоарима: СКА 1913: 111.
- 67] Понуде су отворене 21. децембра 1913. године у присуству Љубе Ковачевића, Стојана Тодоровића, Андре Стевановића и Ђорђа Мијовића. Одлучено је да се посао уступи фирми Матеје Блеха, иако су Српска централна банка, потом Стојан Вељковић па Српска грађевинска банка били јефтинији. Један глас је био против: СКА 1913: 126–127.
- 68] Скуп одржан 11. јануара 1914, између осталог прочитан протест београдских грађевинара поводом давања на израду зграде и одлучено да се стави у архиву: СКА 1913: 137.
- 69] *Политика*, 27. 3. 1914: 3.
- 70] СКА 1921: 132.
- 71] Марковић 2012.
- 72] Писмо СКА закупцима у новој згради да не преправљају инсталације по сопственом нахођењу. Међу закупцима су и Филозофски факултет, Београдска берза, Радио Београд, па је и прво емитовање било баш из зграде Академије. За управника Академијиног имања одређује се Алимпије Марјановић, пуковник у пензији: Архив САНУ, документација о изградњи дома Академије, 1924, бр. 783; бр. 825; бр. 9211.
- 73] У бомбардовању 6. априла 1941. године бомба је погодила улични део Академијине зграде у Бранковој 15 и том приликом уништени су снимци повеља и исписи из париских архива, као и део библиотеке. Након рата, 13. маја 1945. године донета је одлука да се Академија (библиотека, архив, етнографска и рукописна збирка) привремено пресели у Бранкову 13, Задужбину С. Игуманова: СКА 1946: 41, 68–73.
- 74] http://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/SAN_SANU.aspx (6. 3. 2015).
- 75] О архитекти Григорију Самојлову видети: Кадиевић 1994; Маневић 1999; Просен 2005; *исти* 2006; *исти* 2007.
- 76] О архитекти Ђорђу Смиљанићу, видети: Просен 2006; *исти* 2007.
- 77] Просен 2006: 10.
- 78] *Исти*.
- 79] О соцреализму: Просен 2007.
- 80] *Исти* 2006.
- 81] Документација ЗЗСКГБ, Српска академија наука и уметности пројекат рестаурације фасаде и куполе, одговорни пројектант д. и. а. Зоран Јаковљевић, 1995. године.
- 82] Документација ЗЗСКГБ, Српска академија наука и уметности пројекат рестаурације фасаде и куполе, одговорни пројектант д. и. а. Зоран Јаковљевић, 1995. године; Главни пројекат рестаурације уличних фасада и реконструкције куполе и маркизе 2012. године, одговорни пројектант д. и. а. Мирјана Дедић Никитовић.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бабић Ј. (1960), Живот и рад архитектке Константина А. Јовановића, општи део, *Зборник Архитектонској факултету V-6*, (Београд): 5–15.
- Белић, А. (1939), *Пегесетогодишњица Српске Краљевске Академије 1886–1936*, књ. I, Београд: Српска Краљевска Академија.
- Вогуповић, S. (2005), *Архитектонска енциклопедија Београда XIX и XX века* : II том: Архитекти, Београд: Београдска књига.
- Ванушић, Д. (2013), *Константијин А. Јовановић Архитекта великој форми*, Београд: Музеј града Београда.
- Гордић, Г. (1966), Архитектонско наслеђе града Београда I, *Саопштења ЗССКГБ* 6, (Београд).
- Гордић, Г. и Павловић-Лончарски, В. (2004), *Архитектин Константијин А. Јовановић*, Београд: ЗССКГБ.
- Гордић, Г. и Поповић, М. (2001), Дом Народне скупштине, *Наслеђе III* (Београд): 83–88.
- Годишњак Српске Краљевске Академије (1887–1946)*.
- Damjanović, D. (2011), *Večka Akademija likovnih umjetnosti i hrvatska arhitektura historicizma* : Hrvatski učenici Friedricha von Schmidta, Zagreb: HAZU.
- Дамљановић, Т. и др. (2008), *Валтировић и Милутиновић: њумачења*, Београд: Историјски музеј Србије.
- Полијтика*, 27. 3. 1914: 3.
- Dulibić, Lj. i Pasini Tržec, I. (2013), *Strossmayerova galerija starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i „njezina“ zgrada*, u: Zbornik radova 2. kongresa hrvatskih muzealaca, Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo: 34–41.
- Ђурић-Замоло, Д. (1971), Педагошки рад. Архитекта Андра Стевановић, *Архитектура урбанизам* 67 (Београд): 51–52.
- Ђурић-Замоло, Д. (1980), *Београд 1898–1914, Из архиве грађевинској одбора*, Београд: Музеј града Београда.
- Ђурић-Замоло, Д. (2009), *Грађевине Београда 1815–1914*, Београд: Музеј града Београда.
- Јовановић, С. М. (1971), *Силуете старој Београда I*, Београд: Просвета.
- Кадјевић, А. (1997), *Један век изражења националној стилу у српској архитектури (средина XIX – средина XX века)*, Београд: Грађевинска књига.
- Кадјевић, А. и Марковић, С. (2003), *Милан Минић архитекта и сликар*, Пријеполје: Музеј у Пријеполју.
- Кадјевић, А. (2005), *Појед на француско-српске везе у архитектури од 1904. го 1941. године*, у: Међународни научни скуп Српско-француски односи 1904–2004, Београд: Друштво за културну сарадњу Србија–Француска : Архив Србије.
- Кадјевић, А. (2005), *Естетика архитектуре академизма XIX–XX век*, Београд: Грађевинска књига.
- Кадјевић, А. (2005), О архитектури храма Св. Саве у Косовској Митровици, *Косовско-мејохијски зборник* 3 (Косовска Митровица): 33–38.
- Кадјевић, А. (2005), У трагању за узорима Дома Народне скупштине, *Наслеђе VI* (Београд): 45–54.
- Клеут, И. (2006), Градитељски опус Константина Јовановића у Београду, *Годишњак града Београда LIII* (Београд): 213–250.
- Леко, Т. Д. (1901), Скупштинска зграда, *Технички гласник* 11, 26. 8. 1901: 4.
- Maneвић, Z. (1972), *Novija srpska arhitektura 1900–1970*, u: Jugoslovenska umetnost XX veka, Beograd: Muzej savremene umetnosti: 7–38.
- Маневић З. (ур) (1999), *Лексикон српских архитектура 19. и 20. века*, Београд: Клуб архитеката : Грађевинска књига.
- Маринковић, М. (2005), *Архитектонска илустрација Јавних објеката Београда*, магистарски рад, Филозофски факултет, Универзитет у Београду.
- Марковић, Р. И. (2012), Берлинска сецесија у београдском опусу архитектке Диониса Сунка, *Годишњак града Београда LIX* (Београд): 37–57.
- Несторовић, Б. (1954), Развој архитектуре Београда од кнеза Милоша до Првог светског рата (1815–1914), *Годишњак града Београда I* (Београд): 159–176.
- Несторовић, Б. (1972), Јован Илкић, београдски архитекта, *Годишњак града Београда XIX*, (Београд): 253–270.
- Несторовић, Б. (1973), Постакадемизам у архитектури Београда (1919–1941), *Годишњак града Београда XX* (Београд): 339–379.
- Несторовић, Б. (1974), *Грађевине Београда 1815–1915*, у: Историја Београда, том 2, ур. Чубриловић В., Београд: Просвета: 335–345.
- Несторовић, Б. (1975), Београдски архитекти Андра Стевановић и Никола Несторовић, *Годишњак града Београда XXIII* (Београд): 173–180.
- Несторовић, Б. (2006), *Архитектура Србије у XIX веку*, Београд: Арт прес.
- Несторовић, Н. (1937), *Грађевине и архитектуре у Београду прошлог столећа*, Београд: Удружење југословенских инжењера и архитеката : Клуб архитеката.
- Никић, Ј. (1957), Архитект Константин Јовановић, *Годишњак града Београда IV* (Београд): 345–358.
- Никић, Ј. (1976), Из архитектонске делатности Константина Јовановића у Београду, *Годишњак града Београда XXIII* (Београд): 127–142.
- Никић, Ј. и Жујовић, Г. и Радојчић-Костић, Г. (2007), *Грађа за биографски речник чланова Друштва српске словесности Српској ученој друштва Српске краљевске академије 1841–1947*, Београд: САНУ.
- Павловић, М. (2014), *Живот и дело архитектке Николе Несјоровића (1868–1957)*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Универзитет у Београду.
- Поповић, М. (2002), Здање Народне скупштине – правни истраживања и принципи обнове, *Наслеђе IV* (Београд): 9–34.
- Поповић, П. (1930), Андра Ј. Стевановић, *Српски књижевни гласник* 28 (Београд): 353–359.
- Правила за организовање конкурса, *Српски технички лист*, јануар /децембар 1904: 75–77.
- Предлог правила о давању планова у израду конкурсом, *Технички гласник* 6, 22. 7. 1901: 2.
- Просен, М. (2005), Послератни опус архитектке Григорија Самојлова, *ДанС* 49 (Нови Сад): 46–48.
- Просен, М. (2006), *Архитектура Григорије Самојлов*, каталог изложбе, Београд: Музеј науке и технике : Галерија науке и технике Српске академије наука и уметности.
- Просен, М. (2006), Градитељски опус архитектке Александра Ђорђевића (1890–1952), *Наслеђе VII* (Београд): 167–203.
- Просен, М. (2007), О соцреализму у архитектури и његовој појави у Србији, *Наслеђе VIII* (Београд): 95–117.
- Самарић, Р. (1974), *Наука и књижевност у XIX веку*, у: Историја Београда, том 2, ур. Чубриловић В., Београд: Просвета: 613–642.
- Sikimić, Đ. (1966), *Fasadna skulptura u Beogradu*, Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture Beograd.
- Српске новине* 276, 4. 12. 1903: 2.
- Šarepac, D. (1991), *Mitovi, simboli*, Beograd: Eksportpres.
- Шолаја, В. и Магдић, А. (1994), *Инжењери у књижевности и краљевини Србији, од 1834. године до завршетка Првој светској рату*, Београд: Заједница техничких факултета Универзитета у Београду : Музеј науке и технике : Лола институт.
- Ščekić, M. (1988), *Konstantin Jovanović arhitekta*, Beograd: Muzej grada Beograda.

NINE DECADES OF THE BUILDING OF THE SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

The founding of the Royal Serbian Academy in 1886 raised the question of its own premises. The building planned for it at 35 Knez Mihailova Street was initially supposed to house another two important institutions, the national museum and library. The concept design commissioned from the architect Konstantin Jovanović in 1900 was not endorsed. None of the attempts in the following years to obtain a satisfactory concept design gave result: from the request for a design proposal made of the eminent architects Andra Stevanović, Milan Kapetanović, Dragutin Đorđević and Nikola Nestorović, to a failed open competition, to the attempt to create a design on the model of the Zagreb-based Yugoslav Academy of Sciences and Arts; and the interest of the three institutions in being under one roof fluctuated along the way. The Academy rehired Konstantin Jovanović and, by the summer of 1910, he submitted two separate designs in the style of academism, one for the Academy only, with rental spaces, the other for all three institutions. However, his new designs were not accepted either, based on Andra Stevanović's review assessing them as anachronistic. Stevanović believed that the design should be expression of progressive ideas instead of typical models, and he sought to achieve that objective in a design co-authored with Dragutin Đorđević. However, this striving for modern ideas blurred their vision of the bigger picture, resulting in a confused and impractical organisation of the interior space. Moreover, their façade design did not abandon academic models either, but modernised the typical tripartite division by introducing Art Nouveau elements. They produced an opulent façade programme drawing on French decorativism. Construction began in 1912 and was completed in 1924, but the Royal Serbian Academy still operated in rented premises at end of the Second World War.

With the post-war change of government and political system, the name of the Academy was changed to the Serbian Academy of Sciences, and there were also changes in the manner of its operation and scope of work. As a result, Grigorije Samojlov and Đorđe Smiljanić were entrusted with developing an adaptation design for the existing building in Knez Mihailova Street. They reshaped the interior organisation of space into an almost academic structure with an atrium.

The adaptation design brought the building full circle to an academic concept the building and the institution deserved in the first place. In assessing its architectural merit, it is usually taken as being a work of Andra Stevanović and Dragutin Đorđević, but its present-day internal structure and decor, which is an essential element in any analysis, is the result of Samojlov and Smiljanić's adaptation design which significantly upgraded the quality and representativeness of the interior.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Royal Serbian Academy between the two world wars (Belgrade City Museum, Ur 1721)

Fig. 2 Ground-floor plan, design by Konstantin Jovanović, 1908 (CHPIB Documentation)

Fig. 3 Main façade, design by Konstantin Jovanović, 1908 (CHPIB Documentation)

Fig. 4 Ground-floor plan, design by Konstantin Jovanović, 1909 (CHPIB Documentation)

Fig. 5 Main façade, design by Konstantin Jovanović, 1909 (CHPIB Documentation)

Fig. 6 Ground-floor plan, design by Andra Stevanović and Dragutin Đorđević (Archives of the [S]erbian [A]cademy of [S]ciences and [A]rts)

Fig. 7 Longitudinal section, design by Andra Stevanović and Dragutin Đorđević (CHPIB Documentation)

Fig. 8 Detail of the cross-section of the ground floor, design by Andra Stevanović and Dragutin Đorđević (Archives of the SASA)

Fig. 9 Entrance hall (photo by Branislav Tomić)

Fig. 10 Conference hall (photo by Branislav Tomić)